

Informacja z 21 lutego 2019 r. o *Diagnozie kompetencji ósmoklasistów* przeprowadzonej w grudniu 2018 r.

Od 10 do 12 grudnia 2018 r. Centralna Komisja Egzaminacyjna i okręgowe komisje egzaminacyjne przeprowadziły *Diagnozę kompetencji ósmoklasistów*. Każdego dnia uczniowie rozwiązywali zadania z jednego przedmiotu:

- 1) 10 grudnia 2018 r. – z języka polskiego (na rozwiązanie zadań mieli 120 minut)
- 2) 11 grudnia 2018 r. – z matematyki (na rozwiązanie zadań mieli 100 minut)
- 3) 12 grudnia 2018 r. – z języka angielskiego¹ (na rozwiązanie zadań mieli 90 minut).²

Diagnoza miała dwa podstawowe cele:

- 1) pomóc uczniom oraz ich nauczycielom i rodzicom określić wiadomości i umiejętności, które uczniowie już opanowali w stopniu zadowalającym, oraz wiadomości i umiejętności, które jeszcze wymagają doskonalenia
- 2) zapoznać uczniów z formułą egzaminu ósmoklasisty, czyli kształtem arkuszy z poszczególnych przedmiotów i pracą z kartą odpowiedzi, a także dać im orientację co do czasu przeznaczanego na rozwiązanie zadań na egzaminie w kwietniu 2019 r.

Do przeprowadzenia *Diagnozy* eksperci CKE i OKE stworzyli dwa rodzaje narzędzi:

- 1) arkusze z języka polskiego, matematyki oraz języka angielskiego (dostępne na stronie internetowej CKE [\[tutaj\]](#))³
- 2) ankiety dla uczniów dotyczące każdego z powyższych arkuszy.

Zadania w arkuszach z każdego przedmiotu rozwiązywali ci sami uczniowie. Po zakończeniu pracy z każdym arkuszem uczniowie odpowiadali na dwa pytania ankiety. Pierwsze dotyczyło oceny zrozumiałości poleceń do każdego zadania, a drugie – oceny ilości czasu przeznaczanego na wykonanie wszystkich zadań i sprawdzenie odpowiedzi.⁴

W *Diagnozie* uczestniczyło ogółem 4 770 uczniów z 99 szkół podstawowych w całym kraju. Zadania w arkuszach z poszczególnych przedmiotów rozwiązało:

- 4 698 uczniów w przypadku języka polskiego
- 4 693 uczniów w przypadku matematyki
- 4 335 uczniów w przypadku języka angielskiego.

¹ Część uczniów rozwiązywała zadania z języka niemieckiego i języka rosyjskiego, ale analizie poddano wyłącznie wyniki diagnozy z języka angielskiego.

² Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którym rada pedagogiczna przyznała prawo skorzystania z dostosowanych warunków na egzaminie w kwietniu, mogli korzystać z takiego samego dostosowania w *Diagnozie*. Polegało ono na przedłużeniu czasu pracy do 180 minut w przypadku języka polskiego, 150 minut – w przypadku matematyki oraz 135 minut – w przypadku języka angielskiego.

³ Po przeprowadzeniu *Diagnozy* zastosowane w niej arkusze udostępniono wszystkim szkołom podstawowym w kraju w celu przeprowadzenia próbnego egzaminu ósmoklasisty (od 18 do 20 grudnia 2018 r.). Prace z egzaminu próbnego oceniali nauczyciele macierzystych szkół na podstawie szczegółowych zasad przekazanych szkołom razem z arkuszami. CKE udostępniła również pliki, które szkoła mogła wykorzystać w analizie wyników próbnego egzaminu ósmoklasisty. Wszystkie materiały dostępne są na stronie: <https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/arkusze/arkusze-pokazowe-grudzien-2018/>.

⁴ Pierwsze pytanie brzmiało: „Czy polecenia w poszczególnych zadaniach były dla Ciebie zrozumiałe?”. Można było na nie odpowiedzieć: „Tak”, „Tylko częściowo”, „Nie”. W drugim pytaniu należało dokończyć zdanie: „Na rozwiązanie wszystkich zadań w arkuszu i sprawdzenie odpowiedzi było...” jednym z następujących określeń: „zbyt dużo czasu”, „wystarczająco dużo czasu”, „trochę za mało czasu”, „zdecydowanie za mało czasu”.

Próba uczniów została dobrana na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej (SIO), tak by była w maksymalnym stopniu reprezentatywna dla populacji ósmoklasistów w kraju (Tabela 1.)

Tabela 1. Rozkłady procentowe płci, roku urodzenia i wielkości miejscowości, w której znajduje się szkoła, w próbie i w populacji

Zmienna	Wartości	Próba (<i>Diagnoza</i>)	Kraj (SIO)
Płeć	Kobieta	51	52
	Mężczyzna	49	48
Rok urodzenia	2004	76	77
	2005	18	20
	Inny	6	3
Wielkość miejscowości, w której znajduje się szkoła	Wieś	37	35
	Miasto do 20 tys. mieszkańców	16	18
	Miasto powyżej 20 tys. mieszkańców do 100 tys. mieszkańców	20	19
	Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	27	28

Odpowiedzi udzielone przez uczniów biorących udział w *Diagnozie* zostały przeanalizowane przez ekspertów CKE i OKE. Wnioski, jakie wypływają z tych analiz, przedstawiamy poniżej osobno dla każdego przedmiotu.

Mocne i słabe strony ósmoklasistów w zakresie kompetencji polonistycznych

Analiza odpowiedzi udzielonych przez uczniów pozwala wysnuć następujące wnioski dotyczące mocnych i słabych stron ósmoklasistów.

Ósmoklasiści dość dobrze radzą sobie z rozwiązywaniem zadań sprawdzających rozumienie tekstów kultury (np. zadanie 3. i 15.) oraz zadań dotyczących zróżnicowania języka (np. zadanie 10. i 14.)⁵. Większość uczniów bez trudu wyszukuje w tekstach potrzebne informacje oraz dostrzega zróżnicowanie słownictwa. Dobre wyniki w tym zakresie świadczą o właściwej realizacji podstawy programowej, która wymaga łączenia kształcenia w zakresie rozumienia tekstów z kształceniem językowych.

Nieco trudniejsze okazały się dla ósmoklasistów zadania sprawdzające umiejętności czytania utworów literackich i ich zrozumienie na poziomie niedosłownym (np. zadanie 4. i 7.), tworzenia wypowiedzi (np. zadanie 11., 18., 19. i 20.) oraz praktycznego stosowania zasad ortografii i interpunkcji (np. zadanie 11. i 20.).

Najtrudniejsze okazały się zadania sprawdzające znajomość gramatyki języka polskiego (np. zadanie 16., 17. i 20.). Analiza wykazuje, że uczniowie mają trudności z poprawnym stosowaniem imiesłówów; jest to zagadnienie, na które warto zwrócić uwagę uczniów przed egzaminem.

Informacje pozyskane z ankiety

Po zakończeniu pracy z arkuszem uczniowie⁶ odpowiadali na dwa pytania ankiety:

- czy polecenia do zadań były dla nich zrozumiałe
- czy na rozwiązanie zadań i sprawdzenie odpowiedzi było wystarczająco dużo czasu.

Odsetek uczniów, którzy ocenili polecenie do zadania jako w pełni zrozumiałe, wahał się od 43% w przypadku zadania 5 do 91% w przypadku zadania 8. Odsetek uczniów, którzy ocenili polecenie jako niezrozumiałe, wahał się od 1,3% w przypadku zadania 1 do 19% w przypadku zadania 5. W ankiecie nie przewidziano miejsca na swobodne uzasadnienie swojej opinii. Możemy jedynie przypuszczać, że szczególnie niezrozumiałość polecenia do zadania 5 wynikała z konieczności odniesienia wydarzeń przedstawionych w podanym fragmencie *Quo vadis* do treści całego utworu (lektury obowiązkowej). Możliwe, że część uczniów nie omawiała tej lektury przed dniem *Diagnozy*, zatem zrozumienie pytania, a także udzielenie odpowiedzi było po prostu niemożliwe.

Niespełna 3% uczniów stwierdziło, że na rozwiązanie wszystkich zadań i sprawdzenie odpowiedzi było za mało czasu. Że czasu było nieco za mało – 21%. Według 76% czasu było wystarczająco dużo, w tym prawie 7% uznało, że czasu było zbyt dużo. Analiza odsetka opuszczonych zadań potwierdza opinie uczniów. Odsetek ten nie rośnie wraz z numerem zadania. Gdyby uczniom nie starczało czasu, końcowe zadania byłyby opuszczane częściej niż początkowe. Najwięcej uczniów nie podjęło zadań 18 (21%) i 7.1 (17%), co może wskazywać na niewystarczającą znajomość lektur obowiązkowych określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla klas VII i VIII⁷. Wypracowania (zadanie 20) nie napisało 8% uczniów, a próby stworzenia zaproszenia

⁵ Umiejętności te są określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego; dokument ten wraz z komentarzem jest dostępny tutaj: https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Podstawa_programowa/SP_PP_2017_Jezyk_polski.pdf.

⁶ Ankietę wypełniło 4 582 uczniów (97,5% wszystkich, którzy wzięli udział w *Diagnozie z języka polskiego*).

⁷ Wszystkie lektury obowiązkowe zostały wymienione na stronie 3 arkusza egzaminacyjnego; na tej samej stronie znajdują się one również w arkuszu na egzaminie w kwietniu.

(zadanie 11.) nie podjęło 2%. Odsetek opuszczeń pozostałych zadań otwartych wahał się od 0,1% w przypadku zadania 8 do 16,5% w przypadku zadania 16.2.

Rekomendacje dla nauczycieli, rodziców i uczniów

Na podstawie analizy wyników *Diagnozy* z języka polskiego można sformułować następujące rekomendacje.

1. Warto z uczniami ćwiczyć – np. podczas omawiania lektur obowiązkowych i dodatkowych – wykorzystywanie w interpretacji utworów potrzebnych kontekstów, np. kulturowego, biograficznego, społecznego. Lektura może stanowić punkt wyjścia do rozmowy o ważnych problemach, które dotyczą nie tylko bohaterów literackich, ale także człowieka współczesnego. To, że lektury powinny być źródłem refleksji nad sobą i światem, wynika bezpośrednio z podstawy programowej.
2. Uczniowie powinni podejmować próby określania problematyki egzystencjalnej czytanych tekstów oraz ich wartości etycznych i estetycznych. Warto zachęcać uczniów do samodzielnego formułowania pytań, na które można znaleźć odpowiedzi w tekście, i do prezentowania własnych odpowiedzi na te pytania, niejako do „spierania się” z tekstem.
3. Ważne miejsce w arkuszu zajmują również wszelkiego rodzaju teksty ikoniczne, np. plakat, reprodukcja dzieła, rysunek, fotografia, a polecenia z nimi związane sprawdzają umiejętności z zakresu odbioru tekstów kultury. Zadania, w których pojawiają się teksty o charakterze ikonicznym, sprawdzają umiejętność odczytywania i łączenia znaczeń z różnych rodzajów tekstów. Istotą zadań o charakterze ikonicznym jest kształcenie umiejętności odczytywania symboli. Warto ćwiczyć takie umiejętności w trakcie lekcji, ponieważ rozwijają myślenie abstrakcyjne, wrażliwość i wyobraźnię uczniów.
4. Najważniejszą umiejętnością, zarówno w zadaniach krótkiej, jak i rozszerzonej odpowiedzi, jest argumentowanie. Opanowanie tej umiejętności służy nie tylko właściwemu rozwiązaniu zadań egzaminacyjnych, ale przygotowuje ucznia do udziału we wszelkiego rodzaju dyskusjach, prezentowania i obrony własnego stanowiska. Warto rozwijać umiejętność budowania pojedynczych argumentów uzasadniających odpowiedź oraz tworzenia szerokiej i spójnej argumentacji, która pozwala uzasadniać przyjęte stanowisko w formie np. wypracowania.
5. Warto uświadomić uczniom konieczność używania w wypracowaniu zróżnicowanego słownictwa i różnych konstrukcji składniowych oraz sprawdzenia własnego tekstu w celu usunięcia ewentualnych błędów językowych. Przeprowadzona diagnoza pokazała, że w tworzeniu własnego tekstu uczniowie nie potrafią wykorzystać wiedzy z zakresu kształcenia językowego i przełożyć jej na praktyczne umiejętności.
6. Przed egzaminem warto również:
 - powtórzyć z uczniami zagadnienia z zakresu treści i problematyki lektur obowiązkowych z klas VII–VIII
 - zwrócić uwagę uczniów na właściwe rozumienie terminologii literackiej, kulturowej i językowej
 - ćwiczyć z uczniami rozumienie poleceń, w szczególności tematów wypracowań i wszystkich elementów, które temat zawiera; uczeń powinien mieć świadomość, czego się od niego oczekuje i jakie czynności ma wykonać
 - położyć nacisk na wzbogacanie słownictwa uczniów przez ćwiczenia z zakresu synonimiki leksykalnej i korzystanie ze słowników w ramach samokształcenia
 - zachęcać uczniów do starannego formułowania odpowiedzi i niepozostawiania w arkuszu pustych miejsc.

Mocne i słabe strony ósmoklasistów w zakresie kompetencji matematycznych

Analiza odpowiedzi udzielonych przez uczniów pozwala wysnuć następujące wnioski dotyczące mocnych i słabych stron ósmoklasistów.

Uczniowie najlepiej poradzili sobie z zadaniami sprawdzającymi umiejętność wykorzystania i tworzenia informacji (np. zadania 1, 5 i 13)⁸. Większość uczniów nie ma problemów z odczytywaniem i interpretowaniem danych przedstawionych w różnej formie (w postaci tabel, diagramów, wykresów, tekstu) oraz ich przetwarzaniem. Potrafią przeanalizować informacje, a następnie wykorzystać je w celu rozwiązania problemu przedstawionego w zadaniu. Powyższy wniosek potwierdzają również wyniki zadania 2, które sprawdzało tę samą umiejętność, choć okazało się trudniejsze niż poprzednie. Analiza odpowiedzi pozwala zidentyfikować błąd, który najczęściej popełniają uczniowie podczas przetwarzania informacji – wprawdzie stosują poprawną metodę, ale zapominają o konieczności ujednoczenia jednostek przed porównaniem ilorazowym odczytanych wielkości. Zadania, które sprawdzały tę umiejętność, osadzone były w kontekstach praktycznych – dotyczyły sytuacji z życia codziennego.

Nieco trudniejsze okazały się dla ósmoklasistów zadania sprawdzające umiejętność wykorzystania i interpretowania reprezentacji (np. zadania 6, 9, 12 i 20) oraz sprawność rachunkową (np. zadania 3, 4 i 8). Niespełna połowa ósmoklasistów poprawnie rozwiązała zadania wymagające dobrania modelu matematycznego do prostej sytuacji oraz budowania takiego modelu w różnych kontekstach, w tym w kontekście praktycznym. Niepokojący jest fakt, że tylko niespełna połowa uczniów poprawnie wykonała nieskomplikowane działania w pamięci lub trudniejsze pisemnie.

Najsłabiej została opanowana umiejętność rozumowania i argumentacji (np. zadania 7, 15, 17 i 19). Trudność w rozwiązywaniu tzw. „zadań na dowodzenie” polega na właściwym doborze argumentów potwierdzających uzasadnianą tezę. Uzyskane przez uczniów wyniki i analiza rozwiązań zadań pokazały, że zapisanie kolejnych kroków prostego rozumowania przysparza ósmoklasistom problemów. Szczególną trudnością sprawiają uczniom również zadania wymagające stosowania strategii wynikającej z treści zadania oraz łączenia wiedzy z różnych działów matematyki. Niełatwe okazało się zastosowanie wiedzy matematycznej zdobytej na lekcjach do rozwiązywania problemów praktycznych pojawiających się w zadaniach otwartych.

Spośród wszystkich zadań w arkuszu egzaminacyjnym zadania zamknięte okazały się znacznie łatwiejsze niż zadania otwarte. Trudność zadań otwartych polega na konieczności samodzielnego sformułowania rozwiązania z użyciem języka matematyki. Wielu uczniów rezygnuje z podjęcia próby rozwiązania nawet najprostszych zadań. Najrzadziej opuszczanym zadaniem otwartym było zadanie 20 (ok. 13% uczniów nie podjęło próby rozwiązania tego zadania), a najczęściej – zadanie 19 (ok. 45% uczniów nie próbowało go rozwiązać).

Informacje pozyskane z ankiety

Po zakończeniu pracy z arkuszem uczniowie⁹ odpowiadali na dwa pytania ankiety:

- czy polecenia do zadań były dla nich zrozumiałe
- czy na rozwiązanie zadań i sprawdzenie odpowiedzi było wystarczająco dużo czasu.

⁸ Umiejętności te są określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego; dokument ten wraz z komentarzem jest dostępny tutaj: https://www.cke.edu.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Podstawa_programowa/SP_PP_2017_Matematyka.pdf.

⁹ Ankiety wypełniło 4 618 uczniów (98% wszystkich, którzy wzięli udział w *Diagnozie z matematyki*).

Odsetek uczniów, którzy stwierdzili, że polecenie do danego zadania było w pełni zrozumiałe, wahał się od 16% w przypadku zadania 19 do 88% w przypadku zadania 1. Rysuje się wyraźna różnica w ocenach zrozumiałości poleceń między zadaniami zamkniętymi a otwartymi. W przypadku tych pierwszych średnio 90% uczniów stwierdziło, że polecenia były w pełni lub częściowo zrozumiałe. W przypadku drugich – analogiczny odsetek wyniósł niespełna 60%. Trudno wyjaśnić tę różnicę, nie znając uczniowskich uzasadnień ich ocen. Można jednak przypuszczać – biorąc pod uwagę, że zadania sprawdzające umiejętności z zakresu rozumowania i argumentacji sprawiły uczniom największą trudność – że polecenie jest odbierane jako niejasne głównie wtedy, gdy zadanie wymaga przeprowadzenia i przedstawienia pełnego toku rozumowania.

Okolo 7% uczniów stwierdziło, że na rozwiązanie wszystkich zadań w arkuszu i sprawdzenie odpowiedzi było zdecydowanie za mało czasu. Dwadzieścia dwa procent uznało, że czasu było nieco za mało, 71% – że czasu było wystarczająco dużo, w tym prawie 7% – że za dużo. Analiza odsetka opuszczonych zadań nie pozwala zweryfikować tych ocen, ponieważ w arkuszu z matematyki wszystkie zadania otwarte zostały zgrupowane na końcu, po zadaniach zamkniętych. Spośród sześciu zadań otwartych (16–21) największa grupa uczniów (45%) nie podjęła się rozwiązania zadania 19, czwartego z kolei. Próby rozwiązania piątego zadania otwartego (20) nie podjęło 13% uczniów, można więc przypuszczać, że to nie tyle brak czasu, ile raczej wstępna ocena trudności tego zadania zdecydowała o pozostawieniu zadania 19 bez rozwiązania,

Rekomendacje dla nauczycieli, rodziców i uczniów

Na podstawie analizy wyników *Diagnozy* z matematyki można sformułować następujące rekomendacje.

1. Warto zintensyfikować pracę nad poprawą sprawności rachunkowej uczniów, w tym szacowania wyników działań i zamiany jednostek. Łatwy dostęp do kalkulatora np. w telefonie komórkowym sprawia, że uczniowie rzadko ćwiczą wykonywanie prostych obliczeń w pamięci lub pisemnie. Należy im uświadomić, że to ważna umiejętność, której opanowanie w znacznym stopniu ułatwia funkcjonowanie w życiu codziennym.
2. Więcej uwagi należy poświęcić dokładnej analizie treści zadań i poleceń, częściej wspólnie z uczniami czytać i analizować polecenia do zadań otwartych i wiązać je z budowaniem modelu matematycznego na podstawie słownego opisu sytuacji.
3. Warto zwiększyć liczbę ćwiczeń z przeprowadzania i zapisywania dowodów matematycznych, również dotyczących prostych sytuacji z życia codziennego.
4. Warto zintensyfikować ćwiczenie umiejętności stosowania zdobywanej na lekcjach wiedzy matematycznej do rozwiązywania problemów praktycznych.
5. Należy usilnie zachęcać uczniów do podejmowania próby rozwiązywania zadań otwartych i uświadomić im, że strategia rezygnacji z udzielenia odpowiedzi nie jest słuszna. Postępując w taki sposób, uczniowie tracą możliwość poddania ocenie niechby i niepełnego, ale być może zasadniczo poprawnego rozwiązania. Warto przekonywać uczniów, aby na egzaminie nie „poddawali się”, lecz starali się pokazać wszystkie swoje możliwości, nawet jeżeli nie są w 100% pewni, jak rozwiązać zadanie. Na egzaminie ósmoklasisty, podobnie jak w innych egzaminach w Polsce, nie przyznaje się „punktów ujemnych” za udzielenie niewłaściwej odpowiedzi.

Mocne i słabe strony ósmoklasistów w zakresie kompetencji w języku angielskim

W arkuszu *Diagnozy* sprawdzano umiejętności w pięciu obszarach: rozumienia ze słuchu, rozumienia tekstów pisanych (w tym przetwarzanie językowe), znajomości funkcji językowych, znajomości środków językowych oraz tworzenia wypowiedzi pisemnej¹⁰. Analiza wyników wykazuje, że uczniowie w podobnym stopniu opanowali umiejętności w trzech obszarach (rozumienie ze słuchu, rozumienie tekstów pisanych, znajomość funkcji językowych). Trudniejsze okazały się zadania sprawdzające znajomość środków językowych oraz tworzenie wypowiedzi pisemnej.

W przypadku zadań sprawdzających rozumienie ze słuchu oraz rozumienie tekstów pisanych uczniowie lepiej radzą sobie z rozwiązywaniem zadań sprawdzających różne aspekty ogólnego rozumienia tekstu (np. zadania 1.3, 7.2) niż zadań sprawdzających rozumienie szczegółowych informacji (np. zadania 2.2, 8.2, 9.1). Najmniej trudności przysparzają ósmoklasistom zadania sprawdzające rozumienie intencji wypowiedzi oraz różnych aspektów kontekstu danej wypowiedzi.

Najwięcej kłopotów sprawiły uczniom zadania 9 i 3. Zadanie 9 sprawdzało umiejętność znajdowania w tekście określonych informacji. W tym zadaniu poprawne dopasowanie opisów do tekstów wymagało dogłębnego zrozumienia informacji zawartych w opisie i znalezienia fragmentu tekstu przekazującego taki sam sens; znalezienie jedynie powierzchownych podobieństw w warstwie leksykalnej pomiędzy opisem a tekstem okazało się niewystarczające. Umiejętność przetwarzania tekstu w języku obcym, polegająca na przekazywaniu innymi słowami informacji wyrażonej w tym języku, należy do najbardziej przydatnych w życiu codziennym, dlatego warto ćwiczyć ją z uczniami przy każdej okazji.

Trudność zadania 3 tkwiła zapewne w jego formie, było to bowiem zadanie otwarte sprawdzające umiejętność rozumienia ze słuchu. Takie zadania są nowością w polskim systemie egzaminów zewnętrznych z języków obcych na tym poziomie. Wyrazy, którymi należało uzupełnić luki, nie wykroczyły poza poziom B1¹¹ (wg *Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego*) lub były wyrazami pokrewnymi do wyrazów w języku polskim (*cognate*). Do uzyskania 1 punktu nie trzeba było również zapisać wyrazów w formie bezbłędnej ortograficznie. Pomimo tego około połowa uczniów nie poradziła sobie z udzieleniem poprawnych odpowiedzi.

W zakresie znajomości funkcji językowych bardzo proste okazały się zadania sprawdzające znajomość najbardziej podstawowych funkcji językowych, przydatnych np. podczas podróży (zadania 5.2 i 5.4) i ćwiczonych od pierwszego roku nauki języka obcego. Więcej trudności sprawiły uczniom zadania sprawdzające znajomość takich funkcji jak prośba o radę / udzielanie rady (zadanie 5.1) lub pytanie o pozwolenie / dawanie pozwolenia (zadanie 6.2). Dość trudne okazało się również zadanie 6.3, w którym uczniowie mieli uzupełnić minidialog brakującym pytaniem „Która jest godzina?”. Zaledwie 50% uczniów wykonało to zadanie w pełni poprawnie, pozostali w tym prostym pytaniu popełniali podstawowe błędy, np. **What time?*, **What's time?*, **What time is?* Analiza wyników *Diagnozy* wykazała, że ok. 40% uczniów ma kłopot z rozpoznaniem i stosowaniem podstawowych funkcji językowych, co może sugerować, że nie są one często używane podczas lekcji języka angielskiego.

¹⁰ Umiejętności te są określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego; dokument ten wraz z komentarzem jest dostępny tutaj: https://www.cke.edu.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Podstawa_programowa/SP_PP_2017_Jezyk_obcy_nowozytny.pdf.

¹¹ Wg www.vocabulary.englishprofile.org (*secret* – poziom B1, *city* – A1, *speak* – A1, *suit* – A2).

Trzy zadania sprawdzały znajomość środków językowych. Pierwsze (zadanie 11) sprawdzało przede wszystkim znajomość leksyki, drugie (zadanie 12) – znajomość struktur gramatycznych, natomiast trzecie (zadanie 13) – umiejętność stosowania środków językowych. Mniej trudności sprawiało uczniom rozwiązanie zadania sprawdzającego znajomość struktur gramatycznych niż zadania sprawdzającego znajomość leksyki. Najwięcej kłopotów przysporzyło ósmoklasistom zadanie otwarte sprawdzające umiejętność stosowania środków językowych. Większość uczniów nie potrafiła napisać poprawnego pod względem gramatycznym i ortograficznym zdania wymagającego znajomości następujących zagadnień gramatycznych: używania czasu present perfect z określnikiem *for / since*, przysłówka *enough*, tworzenia zdań w stronie biernej w czasie past simple, określenia pytającego *how much*. Wszystkie te zagadnienia są w programie nauczania w klasach V–VI szkoły podstawowej. Dwu- lub trzyletni okres między tymi klasami a egzaminem ósmoklasisty wydaje się wystarczająco długi, by stworzyć uczniom wiele okazji do zetknięcia się z tymi strukturami zarówno w użyciu biernym, jak i czynnym.

Poprawność językowa oraz zakres stosowanych środków językowych to dwa aspekty wypowiedzi pisemnej, z którymi uczniowie mieli najczęściej problemów. Lepiej uczniowie poradzili sobie z przekazaniem wymaganych informacji w spójny sposób. Dość duża grupa uczniów pisze niespójnie, ograniczając się do jednego, prostego zdania w reakcji na każdy podpunkt z polecenia i nie dokładając starań, aby zachować logiczne powiązania pomiędzy tymi zdaniami. Często również napisane przez uczniów zdanie zawiera jedno najprostsze z możliwych określenie (*swimming, tall man, go to Spain*). Nie podejmują oni próby rozwinięcia swojej wypowiedzi. Należy zauważyć, że oba powyższe sposoby postępowania są niezgodne z poleceniem egzaminacyjnym, które brzmi: **Rozwiń** swoją wypowiedź w każdym z trzech podpunktów, tak aby osoba nieznająca polecenia w języku polskim uzyskała wszystkie wskazane w nim informacje.

Informacje pozyskane z ankiety

Po zakończeniu pracy z arkuszem uczniowie¹² odpowiadali na dwa pytania ankiety:

- czy polecenia do zadań były dla nich zrozumiałe
- czy na rozwiązanie zadań i sprawdzenie odpowiedzi było wystarczająco dużo czasu.

Odsetek uczniów, którzy stwierdzili, że polecenie do zadania było w pełni zrozumiałe, wahał się od 68% w przypadku zadania 13 do 90% w przypadku zadania 5, natomiast odsetek uczniów, którzy stwierdzili, że polecenie do zadania nie było zrozumiałe, wahał się od 2% w przypadku zadania 7 do 12% w przypadku zadania 1. Ankieta nie dawała uczniom możliwości opisanie, co sprawiało, że polecenie nie było zrozumiałe. Możemy jedynie przypuszczać, że polecenie do zadania 13 uznano za szczególnie niezrozumiałe, dlatego że było rozbudowane. Typy zadań zastosowanych w *Diagnozie* są przedstawione w *Informatorze* – warto przeanalizować z uczniami polecenia do zadań zawarte w tym dokumencie, wyjaśnić ich wątpliwości i wytłumaczyć, jakie warunki muszą zostać spełnione, aby rozwiązanie zadania zostało uznane za poprawne.

Według 6% uczniów na rozwiązanie wszystkich zadań w arkuszu i sprawdzenie odpowiedzi było za mało czasu. Trzyście procent ósmoklasistów uznało, że czasu było nieco za mało, 81% – że czasu było wystarczająco dużo, w tym prawie 13% – że było go zbyt dużo. Analiza odsetka opuszczonych zadań potwierdza opinie uczniów. Odsetek ten nie rośnie wraz z numerem zadania. Gdyby uczniom nie starczało czasu, końcowe zadania byłyby opuszczane częściej niż początkowe. Uczniowie najczęściej nie podejmowali się rozwiązania zadań otwartych. Największy odsetek zdających nie podjął rozwiązania zadania 3.2 (27%) oraz zadania 3.4 (25%). Utworzenia wypowiedzi pisemnej (zadanie 14.) nie podjęło się 18% uczniów. Odsetek opuszczeń

¹² Ankiety wypełniło 4 324 uczniów (99,7% wszystkich, którzy wzięli udział w *Diagnozie z języka angielskiego*).

w pozostałych zadaniach otwartych wahał się od 6% w przypadku zadania 10.2 do 24% w przypadku zadania 6.1.

Rekomendacje dla nauczycieli, rodziców i uczniów

Na podstawie analizy wyników *Diagnozy z języka angielskiego* można sformułować następujące rekomendacje.

1. Zaleca się przeanalizować z uczniami przykładowe zadania zawarte w [Informatorze o egzaminie ósmoklasisty z języka angielskiego](#) oraz arkuszach opublikowanych na stronie www.cke.gov.pl i zwrócić ich uwagę na konieczność uważnego czytania poleceń, w których zawarte są istotne informacje dotyczące rozwiązywania zadań, np. limit słów w odpowiedziach do zadań otwartych.
2. Warto zwrócić uwagę uczniów na to, że zadania otwarte sprawdzające rozumienie ze słuchu oraz rozumienie tekstów pisanych wymagają jak najbardziej precyzyjnego przekazania informacji zawartych w tekstach będących podstawą zadań. Udzielone odpowiedzi nie muszą być całkowicie poprawne, ale – aby zostały zaakceptowane – nie mogą być zbyt ogólne lub tylko częściowo zgodne z tekstem. Jeśli np. w tekście znajduje się informacja, że zajęcia poprowadzi nauczyciel geografii, to odpowiedź „nauczyciel” nie byłaby satysfakcjonująca.
3. Niezbędne jest uświadomienie uczniom, że w zadaniach otwartych sprawdzających znajomość funkcji językowych równie ważna jak prawidłowe odczytanie sytuacji komunikacyjnej i dostosowanie do niej swojej odpowiedzi jest poprawność językowa. W zadaniach tych sprawdzane są zwykle typowe zwroty i wyrażenia, takie jak pytanie o godzinę czy prośba o pozwolenie, których znajomość i użycie kształci się od początku nauki języka obcego i w których uczniowie nie powinni już popełniać błędów językowych. Podczas zajęć z języka angielskiego trzeba powracać do podstawowych struktur gramatycznych i leksykalnych i ćwiczyć ich używanie, zwracając uwagę na formę, znaczenie i zastosowania. Język angielski powinien być – zgodnie z podstawą programową – językiem komunikowania się nauczyciela z uczniami i uczniów między sobą na lekcjach tego języka. Poprawne rozwiązanie zadań z zakresu znajomości funkcji językowych nie będzie możliwe, jeżeli używanie tych funkcji nie zostanie zautomatyzowane, to zaś nie będzie możliwe, jeżeli językiem służącym do prowadzenia zajęć lub czynności organizacyjnych będzie wyłącznie język polski.
4. Trzeba zachęcać uczniów do dokładnego zaplanowania swojej wypowiedzi pisemnej. Powinni wnikliwie przeanalizować polecenie i zastanowić się, jak rozwinąć każdy z podpunktów. W tym celu warto poszerzać na lekcjach zasób słownictwa i wskazywać uczniom różnorodne sposoby realizacji polecenia w taki sposób, aby wypowiedź została uznana za rozwiniętą. Podczas planowania swojej wypowiedzi uczeń powinien zadawać sobie różne pytania, np.: w jaki sposób realizuję dany podpunkt?, za pomocą ilu zdań i jakich?, za pomocą ilu czasowników/przymiotników?, jak wiele szczegółów przekazuję? Tak postawione pytania upewniają ucznia, iż żaden element polecenia nie zostanie pominięty w pracy lub zrealizowany zbyt pobieżnie.
5. Ważne jest też, aby ósmoklasiści w takiej kolejności realizowali poszczególne podpunkty polecenia, aby fragmenty dotyczące poszczególnych podpunktów tworzyły logiczny ciąg. Należy zwracać uwagę uczniów na stosowanie właściwych spójników, które łączą zdania w logiczną całość. Pozytywnie na spójność tekstu wpływa też przywołanie w tworzonym tekście odpowiednich elementów polecenia, ponieważ tworzy to kontekst niezbędny do

jasnego przekazania poszczególnych informacji.

6. Trzeba usilnie zachęcać uczniów do podejmowania próby rozwiązywania zadań otwartych. Mimo że wielu uczniom wydają się one trudne, to opuszczenie całego zadania nie jest dobrą strategią egzaminacyjną. Poszczególne jednostki w tych zadaniach mają różną trudność. Wiele z nich wymaga prostej odpowiedzi, np. podania godziny lub liczby, więc warto podjąć to wyzwanie.

Uwagi końcowe

Badanie diagnostyczne przeprowadzone w grudniu 2018 r. przez Centralną Komisję Egzaminacyjną i okręgowe komisje egzaminacyjne zostało zaplanowane jako diagnoza poziomu opanowania wiadomości i umiejętności określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego z języka polskiego, matematyki oraz języka obcego nowożytnego przez uczniów, którzy w kwietniu 2019 r. przystąpią do egzaminu ósmoklasisty.

Jak każda diagnoza, również **diagnoza kompetencji ósmoklasistów ma największy sens na poziomie indywidualnym, czyli w odniesieniu do każdego ucznia**. Głównie po to była zorganizowana i przeprowadzona, o czym informowaliśmy w komunikacie z 22 października 2018 r.¹³ Jej podstawowym celem było uzyskanie przez uczniów, ich rodziców i nauczycieli informacji o umiejętnościach i wiadomościach, które dany uczeń opanował już dość dobrze, oraz takich, które wymagają poświęcenia większej uwagi. **Celem diagnozy nie jest postawienie uczniowi sumarycznego stopnia, lecz przekazanie informacji zwrotnej o mocnych stronach ucznia, a także wskazówek, co i jak poprawić w jego wiedzy**. Pozwoli na to wspólna analiza wykonania poszczególnych zadań w arkuszach *Diagnozy* przeprowadzona przez ucznia i nauczyciela, a również rodziców ucznia.

Choć wartością diagnozy jest informacja zwrotna przekazana w zrozumiałej formie każdemu uczniowi indywidualnie, to każda szkoła jest zainteresowana także informacją o poziomie wykonania zadań w poszczególnych oddziałach klasy ósmej i w całej szkole. Aby ułatwić szkołom zdobycie takiej informacji, przygotowano pliki arkusza kalkulacyjnego, które można wykorzystać, do zbiorczej analizy wyników *Diagnozy*. Taka analiza, zwłaszcza połączona z dyskusją w gronie nauczycieli poszczególnych przedmiotów, z pewnością będzie przydatna w planowaniu pracy szkoły.

Analizę wyników diagnozy można również przeprowadzić na poziomie kraju, jednak należy to robić ze świadomością, że szczegółowość takiej informacji jest mała, a użyteczność ograniczona. Można zidentyfikować bardzo ogólnie określone obszary umiejętności opanowanych lepiej lub gorzej, ale ta wiedza nie musi znaleźć potwierdzenia w wypadku konkretnej szkoły, oddziału czy ucznia. Fakt, że statystycznie rzecz biorąc uczniowie klasy VIII mają kłopot z poprawnością językową, nie oznacza, że każdy uczeń ma z tym problem. Analiza wyników diagnozy na poziomie kraju niesie ryzyko, że statystyczne wskaźniki ilościowe przesłonią informację zwrotną o charakterze jakościowym.

Innym ograniczeniem wniosków z analizy krajowej jest to, że w grudniu ubiegłego roku pewna część wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, szczególnie w przypadku języka polskiego oraz matematyki, nie została jeszcze zrealizowana. Jest możliwe, że uczniowie przed *Diagnozą* nie czytali i nie omawiali *Quo vadis*, nie mogli zatem udzielić poprawnych odpowiedzi na pytania dotyczące tej lektury. O tym, które wymagania zostały zrealizowane i w jakim stopniu, nie wiedzą komisje egzaminacyjne, wie natomiast każdy nauczyciel prowadzący lekcje w swoim oddziale. To on powinien wyciągnąć właściwe wnioski z wyników *Diagnozy* i odpowiednio dostosować informację zwrotną. Podobnie jest w przypadku matematyki – jest bardzo prawdopodobne, że uczniowie nie omawiali niektórych zagadnień

¹³ W komunikacie napisano: „Próbny egzamin ósmoklasisty powinien być przeprowadzany wyłącznie w celu informacyjnym (tj. zaznajomienia uczniów z formułą egzaminu, formatem arkuszy, pracą z kartą odpowiedzi w czasie przeznaczonym na rozwiązanie zadań na egzaminie) oraz diagnostycznym (tj. zidentyfikowania wiadomości i umiejętności, które dany uczeń opanował już w stopniu zadowalającym, oraz wiadomości i umiejętności, które wymagają jeszcze doskonalenia). Centralna Komisja Egzaminacyjna za nieuzasadnione uważa wystawianie ocen cząstkowych na podstawie wyników egzaminu próbnego z poszczególnych przedmiotów” (komunikat jest dostępny tutaj: <https://cke.gov.pl/images/KOMUNIKATY/20181022%20Pr%C3%B3bny%20egzamin%20osmoklasisty.pdf>).

sprawdzanych w zadaniach egzaminacyjnych. W takim wypadku zadaniem nauczyciela jest skorygować informację zwrotną zaadresowaną do uczniów i ich rodziców, a po opracowaniu tych zagadnień na lekcjach – powrócić do nierozwiązanych zadań z *Diagnozy*¹⁴.

Na marginesie można zauważyć, że z wyżej opisanego powodu przeprowadzenie *Diagnozy kompetencji ósmoklasistów* wcześniej, np. na początku klasy VII¹⁵, byłoby bezcelowe. Jest oczywiście możliwe zorganizowanie diagnozy osiągnięć uczniów w dowolnym momencie drugiego etapu edukacji, jednak taka diagnoza nie osiągnęłaby celu, jaki postawiono badaniu przeprowadzonemu w grudniu 2018 r.

W szkołach, które zdecydowały się przystąpić do *Diagnozy*, uczniowie w styczniu uzyskali informację zwrotną na temat wiadomości i umiejętności, które opanowali już dość dobrze, oraz tych, nad którymi muszą jeszcze – wspólnie z nauczycielami – pracować. Dwumiesięczny okres dzielący publikację niniejszej informacji od terminu egzaminu ósmoklasisty warto wykorzystać na dalszą spokojną realizację wymagań określonych w podstawie programowej oraz utrwalanie wiadomości i ćwiczenie umiejętności określonych w tych wymaganiach. Daje to gwarancję, że umiejętności kształtowane na lekcjach będą przydatne również na egzaminie.

Wiele informacji o samym egzaminie jest dostępnych od września 2017 r. na stronach internetowych CKE (www.cke.gov.pl) oraz okręgowych komisji egzaminacyjnych. Uczniowie, ich rodzice oraz nauczyciele mogą z tych stron nieodpłatnie pobrać:

- informatory o egzaminie ósmoklasisty z poszczególnych przedmiotów (<https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/informatory/>)
- przykładowe arkusze egzaminacyjne z poszczególnych przedmiotów (<https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/arkusze/arkusze-pokazowe-grudzien-2017>)
- arkusze próbnego egzaminu ósmoklasisty z poszczególnych przedmiotów (<https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/arkusze/arkusze-pokazowe-grudzien-2018/>).

Centralna Komisja Egzaminacyjna przygotowała również filmy o egzaminie ósmoklasisty, które mogą zostać wykorzystane np. podczas godziny wychowawczej lub zajęć z poszczególnych przedmiotów egzaminacyjnych. Przygotowano 6 filmów:

- ogólny film o egzaminie ósmoklasisty zawierający m.in. informacje o sposobie organizacji egzaminu i pracy z arkuszem egzaminacyjnym (ten film przygotowano również w wersji dla niesłyszących)
- dwa filmy o egzaminie z języka polskiego, w których omówione zostały m.in. zasady tworzenia wypracowań, zarówno o charakterze argumentacyjnym, jak i twórczym
- film o egzaminie z matematyki, w którym szczególną uwagę poświęcono zadaniom „na uzasadnianie”, sprawiającym uczniom najwięcej kłopotów
- film o egzaminie z języka obcego przedstawiający formę arkusza egzaminacyjnego i omawiający nowe rodzaje zadań otwartych wykorzystywane w arkuszu.

¹⁴ O konieczności takiego sposobu postępowania pisaliśmy w cytowanym komunikacie z 22 października 2018 r.: „Pragnę również zwrócić Państwa uwagę na to, że zadania na egzaminie próbnym mogą dotyczyć zagadnień lub lektur obowiązkowych nieomawianych na lekcjach do 18 grudnia br. Uprzejmie proszę o poinformowanie ósmoklasistów oraz – jeżeli to możliwe – również ich rodziców o przyczynie ewentualnego niepowodzenia na egzaminie próbnym w takiej sytuacji oraz powrocie do nierozwiązanych zadań po realizacji danego zagadnienia na lekcjach w pierwszym kwartale 2019 r.”

¹⁵ Warto w tym miejscu zaznaczyć, że nauczyciele, którzy uznają, że chcieliby przeprowadzić diagnozę umiejętności uczniów w zakresie języka polskiego, matematyki i języka obcego, na początku kształcenia w klasie VII, mogą w tym celu wykorzystać (do roku szkolnego 2020/2021 włącznie) arkusze opracowane do przeprowadzenia sprawdzianu w VI klasie szkoły podstawowej, na podstawie wymagań podstawy programowej z 2012 r. Arkusze z całym oprzyrządowaniem są dostępne tutaj: <https://cke.gov.pl/sprawdian/arkusze/>.

Wszystkie filmy dostępne są na stronie internetowej CKE (<https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/materialy-dodatkowe/>).

11 marca 2019 r. (poniedziałek) okręgowe komisje egzaminacyjne udostępnią na swoich stronach internetowych dodatkową pulę zadań z języka polskiego, matematyki oraz języków obcych nowożytnych, które będzie można wykorzystać podczas ostatnich powtórek przed egzaminem w kwietniu 2019 r. Do wszystkich zadań dołączone będą szczegółowe zasady oceniania, a do zadań na rozumienie ze słuchu – nagrania.

O egzaminie ósmoklasisty

W polskim systemie oświaty *podstawa programowa kształcenia ogólnego* określa zakres wiadomości i umiejętności, które każdy uczeń powinien posiadać na zakończenie danego etapu kształcenia (np. na koniec klasy VIII szkoły podstawowej). Dokument ten informuje przede wszystkim nauczycieli – czego mają uczyć, a uczniów – co mają wiedzieć i umieć. *Podstawa* wskazuje również autorom materiałów edukacyjnych, co powinno być w tych materiałach zawarte, a autorom zadań egzaminacyjnych – co ma być w tych zadaniach sprawdzane. Realizując podstawę programową, nauczyciel wyposaża uczniów w kluczowe wiadomości i umiejętności, niezbędne w życiu codziennym w szkole i poza nią. Jednocześnie przygotowuje uczniów do tego, aby jak najlepiej poradzili sobie z rozwiązaniem zadań na egzaminie. Dzięki temu osiągamy pełną spójność pomiędzy kształceniem a egzaminowaniem.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego, która weszła w życie w 2017 r.¹⁶, kładzie szczególny nacisk na kształcenie umiejętności, bez których praktycznie niemożliwe jest funkcjonowanie we współczesnym świecie. Rozwiązywanie problemów, krytyczne i twórcze myślenie i działanie, przedstawianie i uzasadnianie własnego stanowiska, szacunek dla opinii innych osób, współpraca – to umiejętności określone w wymaganiach podstawy programowej z wielu przedmiotów. *Podstawa* wskazuje również wiadomości, które uczeń powinien posiadać. Bez solidnej, ugruntowanej wiedzy, umiejętności mogą okazać się niewystarczające. Wielu problemów nie da się rozwiązać, nie wykorzystując do tego wiedzy o tym, co już kiedyś w danym zakresie zrobiono, napisano i powiedziano.

Egzamin ósmoklasisty¹⁷ został zaprojektowany tak, aby zadania egzaminacyjne umożliwiały sprawdzenie zarówno wiadomości, jak i umiejętności określonych w podstawie programowej. Skoro *Podstawa* wskazuje jako umiejętność kluczową np. przedstawianie i uzasadnianie własnego stanowiska – konieczne było zwiększenie liczby zadań otwartych w egzaminie z języka polskiego, które dałyby uczniom możliwość wykazania się tą umiejętnością. W przypadku matematyki bardziej wartościową informacją zwrotną o poziomie opanowania umiejętności rozumowania i argumentacji uzyska się, prosząc uczniów o przedstawienie w rozwiązaniu zapisu pełnego toku rozumowania. W przypadku zadań z języka obcego więcej dowiemy się o tym, czy uczniowie potrafią np. poprawnie reagować językowo w sytuacjach dnia codziennego, jeżeli w zadaniu egzaminacyjnym będą musieli samodzielnie uzupełnić luki brakującymi zwrotami. Wszystkie te umiejętności da się również w ograniczonym stopniu sprawdzić za pomocą zadań zamkniętych, tj. takich, w których uczeń wybiera jedną z zaproponowanych opcji odpowiedzi. Jednak pomimo wielu zalet takich zadań, korzyści wynikające z zastosowania zadań otwartych, w perspektywie długofalowej, są bezsprzeczne.

O większą liczbę zadań otwartych w arkuszach egzaminacyjnych apelowali również dyrektorzy szkół, nauczyciele oraz egzaminatorzy. Co ciekawe, w ankiecie przeprowadzonej w 2017 r., również uczniowie wskazali zadania otwarte / zadania sprawdzające umiejętność tworzenia wypowiedzi jako cechę „dobrego egzaminu z języka polskiego”. Wskazywali również na zasadność umożliwienia uczniom wyboru tematu wypracowania (jednego z dwóch).

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 356).

¹⁷ W latach 2019–2021 egzamin ósmoklasisty będzie przeprowadzany z trzech przedmiotów, tj. języka polskiego, matematyki i języka obcego nowożytnego. Od 2022 r. uczniowie będą dodatkowo przystępowali do egzaminu z jednego przedmiotu dodatkowego wybranego spośród: biologii, chemii, fizyki, geografii i historii.

W badaniu ankietowym nauczyciele i egzaminatorzy określili również inne cechy „dobrego” arkusza egzaminacyjnego z danego przedmiotu. W przypadku języka polskiego były to: (1) wprowadzenie zadań z zakresu poprawności językowej, (2) tworzenie tekstów użytkowych oraz (3) wypracowanie wymagające odwołania się do lektur. W przypadku matematyki nauczyciele i egzaminatorzy wskazywali na konieczność zwiększenia liczby zadań praktycznych, „powiązanych z rzeczywistością”. Postulaty uczniów były w tych zakresach praktycznie całkowicie zbieżne z postulatami nauczycieli i egzaminatorów. Opracowując egzamin ósmoklasisty – CKE uwzględniła te postulaty, nie tylko ze względu na to, jak często były zgłaszane, ale również ze względu na ich zasadność w realizacji wymagań podstawy programowej kształcenia ogólnego z każdego przedmiotu.